

Marij Pregelj:
Gruberjev
prekop

Književnost

Ivan Pregelj: Mlada Breda. Povest. »Slovenčeva knjižnica« št. 63. Tiskala Ljudska tiskarna v Ljubljani. 1943. Strani 228.

Letos praznuje pisatelj Ivan Pregelj šestdesetletnico. Prva se je spomnila tega pomembnega literarnega jubileja »Slovenčeva knjižnica«, ki je ob tej priliki izdala na novo avtorjevo mladostno povest »Mlada Breda«, in sicer kot začetni zvezek tretjega letnika. Povest, ki je izšla prvič ravno pred tridesetimi leti v vrsti Slovenskih večernic v založbi Mohorjeve družbe, je že zdavnaj pošla; zato je bila nova izdaja v resnici potrebna in zaželena, posebno še, ker delo doslej še ni ponatisnjeno v Pregljevih Izbranih spisih in ker je avtor spis za pričujočo izdajo jezikovno in slogovno močno predelal in popravil.

Čeprav je napisal Pregelj dotistihmal, ko je izšla »Mlada Breda«, že celo vrsto spisov in je izdal celó nekaj knjig, se je vendarle šele s to povestjo močnejše uveljavil v našem leposlovju. Tedanja kritika se je o nji sorazmerno precej razpisala, dasi je opazila le bolj splošne poteze pisateljeve nadarjenosti, kakor pa njene posebnosti in dasi je gledala na delo vse preveč z naturalističnimi očmi. To velja, pa najsi se zdi na prvi pogled čudno, tudi za katoliško kritiko, ki je bila tedaj za avtorja najostrejša. Danes vidimo, da je bilo mnogo očitkov izrečenih opravičeno, medtem ko je marsikatero trditev ovrglo delo samo, ki še sedaj kot živa ljudska povest kljubuje času in pozabljenju. To dokazuje, da je »Mlada Breda« v resnici leposlovno delo trajnejše vrednosti in, čeprav povest umetniško ni povsem dozorela, je vendarle treba v njej videti izraz močnega in samoniklega pisatelja, ki ga nam predstavlja resda šele v mladostnem vrenju in iskanju, ko je stal na svojem vélikem razpotju med tradicionalno pojmovano ljudsko povestjo, kakršno so po zgledu Krištofa Šmida gojili pri nas posebno mohorski povestičarji, in naprednim slovenskim pripovedništvom, ki si je ravno v oni dobi deloma iz Ivana Cankarja, deloma že mimo njega utiralo pot k novim razgledom.

S tega vidika pomeni »Mlada Breda« ne le napredek v osebnem pisateljevem razvoju, ampak predstavlja hkrati upoštevanja vreden poskus, ustvariti novo značilno obliko povesti, v kateri naj bi se v eno zlivali statika nekdanjih vzgojnih zgodb iz idealističnih osnov in dinamika sodobnega nedeterminističnega realizma, ki življenje ne samo obnavlja, ampak ga hkrati prežarja in oblikuje iz človeka in njegove tragične usode. To in pa dejstvo, da je Pregelj s pričujočo povestjo zasnoval prvo večje pripovedno delo, je zapustilo v spisu močne sledove tako v izraznih sredstvih kakor tudi v borbi s fabulo. Le-to je zajel

pisatelj iz sodobnega kmečkega življenja, a jo v osrednjem motivu naslonil na ljudsko pesem o Mladi Bredi, kar je poudaril ne le v naslovu, ampak je to simbolično vzporeditev tudi lepo izrabil v besedilu samem s tem, da je vpletel vanj pesem o hudobni tašči in nesrečni nevesti. To gotovo ni bilo potrebno zaradi razlage osrednjega motiva, saj je zgodba sama po sebi zadosti jasna in se končno razreši celo v obratnem smislu; prav tako ni bila to slučajna literarna muhavost, pač pa je avtor na ta način dosegel svojski in močan estetski učinek, ki pa ni toliko v zunanji parafrazi dogodkov, kolikor bolj v občutju tragičnega razmerja med gospodinjo na Peči in njeno snaho. Obenem pa je pisatelj s tem morebiti nehote in tedaj še nevede pokazal na eno izmed bistvenih potez svojega leposlovnega snovanja, ki je v literarni erudiciji, najsi potlej črpa iz tega vira vsebinsko ali slogovno. Manj posrečeni mimo osrednjega motiva so v tem pogledu primera s krošnjo v prvem delu in bajeslovne Parke v začetku drugega dela povesti. Vendarle pa je treba poudariti, da je občutje, ki ga izžarevajo posamezni prizori v tej povesti, že važnejše mimo dogodkov samih po sebi in da gre skladno s tem tudi pisateljovo jezikovno prizadevanje, ki poudarja mimo opisa in orisa že tudi impresivno in ekspresivno označitev. To se jasno čuti že takoj iz prvega poglavja, ki predstavlja enega izmed monumentalnih prizorov naše literature: kmečko svatbo, prikazano s kretnjo velikih epikov svetovne književnosti, a hkrati v ozračju, kakor ga je umel naslikati dotlej pri nas edinole Ivan Cankar, ustvarjalec tipov in slikar občutij. Ta občutja, ki vanje ovija dogodke in ljudi, so pri Preglju zdaj baladna, zdaj idilična in so obenem vzrok, da tako rad drobi celotno dejanje na posamezne epizode, ki predstavljajo najlepša, a tudi najmočnejša mesta v njegovi povesti.

Delo kot celota zadovolji manj. Povest je razdeljena v dva dela, ki pa sta poudarjena bolj v snovi kot v gradnji, saj med njima ni pravega prehoda ali bolj preloma. Težišče spora, ki je bilo v prvem delu v dramatičnem nasprotju med taščo in snaho, čigar žrtev je postal tudi sin oziroma mož Juri, se resda v drugem delu prenese drugam, tako da se sedaj ta antagonizem izčrpava predvsem v borbi za grunt, vendarle pa je videti fabula čimdalje bolj razblinjena in se posebno v primeri s prvotnim zasnutkom in napetim zapletkom pokaže v razpletku dosti šibkejša in ponekod še zmerom shematično in tradicionalno pojmovana. Tu in tam se človeku zdi, kot da je pisatelj na svojem poletu začel omagovati in se vračati k nekdanjim zastarelim prijemom. To velja posebej tudi za končno razrešitev, ki prvotni etični heroizem glavne junakinje oslabi in skorajda popolnoma uniči, dasi je njeno sedanje ravnanje moralno opravičeno in v skladu z duhovnimi osnovami, na katerih je zgrajena povest. Ne moremo pa se znebiti vtisa, da je avtor umetniške možnosti, ki mu jih je nudila prvotna široka in globoka zasnova, naposled žrtvoval tematični razrešitvi, kakršnih je bil vajen dotlej kot pisatelj vzgojnih ljudskih povesti.

Kot delo besedne umetnosti pa je »Mlada Breda« sedaj mnogo pridobila, kajti avtor je spis za pričujočo izdajo jezikovno in slogovno popravil in jo tako v tem pogledu bistveno izboljšal. Za primer naj navedem naslednji dve mešti précej iz prvega poglavja. Prvotna izdaja se začinja takole: »Daleč po dolini je bilo čuti poznopoletnega večera hreščeče glasove harmonike s ponosnega kmečkega dvorca na Peči. Večer je bil zgodenj in mrzel, sive megle so se pasle po dolinah in se oprijemale gozdnatih gričev, legle sedaj prav nad vas in se za nekaj trenutkov zopet dvignile. Iz meglâ je pršilo venomer, od drevja je kapljalo in so kaplje dolble v premočena tla.« Sedaj pa beremo: »Daleč po dolini je bilo čuti nekega večera že pozno poleti, kako hrešči harmonika s ponosnega kmečkega dvorca na Peči. Večerilo se je zgodaj, mrzle, sive megle so se pasle po dolini, se oprijemale gozdnatih gričev, legle sedaj prav nad vas in se za nekaj trenutkov zopet dvignile. Iz meglâ je venomer pršilo, od drevja je kapljalo in kaplje so dolble v premočena tla.« In nekoliko dalje je bilo prej: »Čim vztrajneje in kljubovalneje je legal zgodnji megleni mrak tega večera, tembolj razposajeno in zasmehujoče mražeče in pusto vreme je kipela poskočnica harmonike raz Peč. Nekaj čudovito nesoglasujočega, nekaj surovo-vešlega je bilo v teh glasovih, pronicajočih se v blatna tla, stresajočih kaplje z vej, zamirajočih

v sunkih visoko pod oblaki kipečih vetrov in šumenja sivkastorjavih vodâ.« Te v resnici okorne stavke je pisatelj sedaj preuredil takole: »Čim vztrajneje je legal zgodnji megleni mrak, tem bolj razposajeno je kipela v mrazeče in pusto vreme poskočnica harmonike raz Peč. Nekaj nesoglasnega, surovo veseliga je bilo v teh glasovih; zdelo se je, da stresajo kaplje z vej, preden zamrejo v sunkih visoko pod oblaki kipečih vetrov in šumenja sivkastorjavih vodâ.« Tako je avtor skrbno predelal in obnovil cele stavke in odstavke in s tem odstranil predvsem napake, ki mu jih je nekoč očital sicer eden najblagohotnejših kritikov, dr. Tuma (Naši zapiski 1914, 62). Prav pa je storil Pregelj, da se ni oziral na očitke glede nekaterih podob in prisodob, ki resda niso naturalistične, a so popolnoma sprejemljive in v skladu s pisateljevim umetniškim slogom. Spričo opravljenega dela je seveda opravičljivo, če tu in tam zasledimo še vedno kakšno nedoslednost s sedaj veljavnim pravopisom. Pač pa bi morale biti skrbnejše korekture, posebno v jubilejni izdaji.

Povesti je dodana najnovejša pisateljeva slika, ki nam predstavlja Preglja kot šestdesetletnika. Uvod, ki ga je napisal Tine Debeljak, pa nam v zgoščeni obliki prikazuje celotni pisateljev razvoj in delo. Zunanja oprema, ki jo je izvršil arh. Vl. Gajšek, je izvirna in premišljena ter s črno osnovno barvo poudarja baladno osnovo povesti, dasi bi njenemu optimističnemu koncu morebiti bolj ustrezale svetlejšje barve.

France Vodnik.

Janez Jalen: Bobri. Prva knjiga: **Sam.** Ljubljana 1942. Slovenčeva knjižnica II/1. Strani 252. Knjigo je opremil in ilustriral Francè Gorše.

Janez Jalen: Bobri. Druga knjiga: **Rod.** Ljubljana 1943. Slovenčeva knjižnica II/32. Strani 248. Knjigo je opremil in ilustriral Francè Gorše.

Navadili smo se, da izide vsako leto vsaj ena Jalenova knjiga. Po izrazito gorenjskih idiličnih povestih Ovčarju Marku, Tropu brez zvoncev, Cvetkovi Cilki in Previsih, zbirki novel, se je lotil docela drugačnega sveta in življenja. Polpreteklost in sodobnost je zamenjal s prazgodovino, Gorenjsko z Ljubljanskim barjem, pastirje s koliščarji, ostal pa je zvest naravi, lovcem in živalim. To troje mu nudi tudi v časovno in snovno odmaknjenih Bobrih zadosti trdno osnovo. — Iz obširno zasnovanega dela smo dobili doslej dve knjigi. Prva nas postavi na Veliko jezero — današnje Ljubljansko barje — v dobo pred 5000 leti. Tedaj živi tu Brkati Som z dvema sinovoma: Neokretnim Karpom in Ostrorogim Jelenom. Prvi je ves len, okoren in nesposoben, drugi pa živ, podjeten in korenjaški. Vendar se mora drugi zaradi drugorojenosti izseliti in si postaviti svoje kolišče. Dobi si sposobno in mirno ženo Jezerno Rožo, dobro omoži svojo sestro Sinjeoko Kodrolasko in se spravi s svojim bratom Neokretnim Karpom. To dokaj skopo zgodbo pa je Jalen obilno zalpil z opisi narave, živali in lova, da si bralec niti ne želi več dogajanja. — Druga knjiga nas prestavi za kakih trideset let naprej. Ostrorogemu so že deloma dorasli sinovi prvih treh žena in zahoče se mu četrte žene, da bi še številneje pomnožil svoj rod. V glavo se mu je namreč zavrtila silna misel, da mora njegovo kolišče zagospodovati vsemu Velikemu jezeru ter si podvreči vse rodove daleč naokrog. Med svojimi hlapci res ugleda Zorno Kalino, hčer Pegastega Risa, svojega najzvestejšega pomočnika iz prvih dni. V isto dekle pa se zagleda tudi njegov sin Presukani Lisjak. Boj med očetom in sinom se vleče skozi vso knjigo. Končno zmaga oče, sin pa si vzame za ženo Pisano Tulpo iz sovražnega rodu Tršatega Tura. V drugi knjigi je še manj epike kakor v prvi, namesto nje pa se je razbohotilo opisovanje navad in omike prvotnih rodov, risanje pogonov in potovanj. — Ugotoviti moram, da Jalenovi Bobri nekako niso in ne morejo biti zgodovinski roman v navadnem smislu, ker za dobo 3000 let pred Kristusom še nimamo pravih zgodovinskih spomenikov. Ohranilo se je le nekaj izkopanin, ki jih leto za letom odkrivajo. Zato mora opisovalec tistega časa tako rekoč vse ustvarjati sam in graditi na osnovi redkih podatkov in številnih domnev. Jalenu je ta obnova docela uspela. Posebno v prvi knjigi. Njegovi prazgodovinski Jezerjani živé! Res je to življenje kaj malo različno od današnjega: strasti in nagoni so isti, ista je želja po moči in oblasti, enak nagon po množitvi rodu in bogastva,